

Warszawa, 23-01-2023 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

III.7044.61.2022.AS

Pani

Marlena Małąg

Minister Rodziny i Polityki Społecznej

Szanowna Pani Minister,

rosnąca popularność koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR – Corporate Social Responsibility) przyczynia się do stosowania w coraz szerszej skali w dużych i średnich przedsiębiorstwach programów etycznych, w tym kodeksów etycznych.

Kodeks etyczny obejmuje główne zasady postępowania pracowników w zakresie szeroko rozumianej etyki zawodowej i społecznej, zapewniające wypełnienie misji firmy oraz realizację jej wizji i strategii rozwoju, jak również zadowolenie jej klientów i interesariuszy. Niewątpliwie wpływa to pozytywnie na wizerunek firmy w otoczeniu.

Istnieje jednak ryzyko, że wprowadzane decyzją organów zarządzających przedsiębiorstwa kodeksy etyczne mogą zawierać postanowienia naruszające uprawnienia pracowników, w tym mające zakotwiczenie w Konstytucji.

Potwierdza to jedna ze skarg skierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich przez organizacje związkowe działające w dużej grupie kapitałowej. Przyjęte w niej Zasady wyboru i funkcjonowania Rzeczników ds. Etyki przewidują, że Rzecznikami ds. Etyki mieliby zostać pracownicy wybrani w powszechnych wyborach w poszczególnych podmiotach grupy kapitałowej, mający stać na straży przestrzegania postanowień Kodeksu. Wprowadzono zasadę, że w celu zachowania bezstronności, przed

powołaniem na Rzecznika ds. Etyki, wybrany kandydat zobowiązany jest zawiesić członkostwo partyjne lub związkowe, składając jednocześnie stosowne oświadczenie o bezstronności kandydata na Rzecznika ds. Etyki.

Zasadę tę bezskutecznie, jeszcze w fazie prac projektowych, zakwestionowały organizacje związkowe. W ich ocenie uznanie, iż przynależność związkowa ogranicza bezstronność kandydata, pomimo obowiązku złożenia oświadczenia o bezstronności, stanowi nadużycie praw pracodawcy. Strona pracodawcy, tworząc dodatkowe funkcje w zakładzie pracy nie może tworzyć barier przyjmując domniemanie braku bezstronności szeregowych członków organizacji związkowych oraz nie ma prawa do ingerencji w struktury związkowe (w tym wymagania ustalania zasad ewentualnego „zawieszania” członkostwa, które nie jest przewidziane w statutach związkowych). Ponadto strona pracodawcy zdaje się definiować „bezstronność” wyłącznie jako „bezstronność od wpływów partyjnych oraz związkowych”, pomijając całkowicie fakt realnej zależności służbowej wybranych rzeczników od ich przełożonych, a tym samym od zatrudniających ich pracodawców.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich wskazana wyżej zasada nakładająca na wybranego kandydata na Rzecznika ds. Etyki wymóg zawieszenia członkostwa w związku zawodowym budzi poważne wątpliwości przede wszystkim w kontekście zgodności z art. 59 ust. 1 i 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który gwarantuje wolność zrzeszania się w związkach zawodowych i stwierdza, że zakres wolności zrzeszania się w związkach zawodowych oraz innych wolności związkowych może podlegać tylko takim ograniczeniom ustawowym, jakie są dopuszczalne przez wiążące Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowe. Tymczasem przewidziane w „Zasadach wyboru i funkcjonowania Rzeczników ds. Etyki” ograniczenia działalności związkowej nie mają umocowania ustawowego.

Ponadto, poprawna wykładnia przepisu art. 59 wymaga uwzględnienia gwarancji konstytucyjnych innych wolności i praw człowieka i obywatela, poza objętymi art. 59. Co bowiem istotne, w Konstytucji wolności związkowe stanowią równocześnie komponent zasady społeczeństwa obywatelskiego wyrażonej co prawda pośrednio, ale wyraźnie w wolnościowej formule art. 12.

Wolność, o której mowa, nie ma wprawdzie charakteru absolutnego i może być przez ustawodawcę ograniczona, jednakże na warunkach wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, zgodnie z którym ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy,

gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Związek zawodowy wyróżniają spośród innych zrzeszeń działających w sferze stosunków pracy jego cel i zadanie. Trybunał Konstytucyjny określa je następująco: „związek zawodowy, jako jeden z podmiotów wskazanych w art. 59 ust. 1 Konstytucji, odgrywa szczególną rolę w sferze ochrony interesów osób wykonujących pracę zarobkową w sprawach dotyczących stosunku pracy” (wyrok z 2 czerwca 2015 r. K 1/13). W świetle orzecznictwa TK, do związków zawodowych należy reprezentowanie praw i interesów zawodowych i socjalnych swoich członków, bezpośrednio związanych z ich statusem pracowniczym, a tym samym udzielanie ochrony pracownikom jako jednej ze stron stosunku pracy (zob. postanowienie z 21 listopada 2001 r., K 31/01).

W myśl przepisów ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2022 r., poz. 854), związek zawodowy jest dobrowolną i samorządną organizacją ludzi pracy powołaną do reprezentowania i ochrony ich praw, interesów zawodowych i socjalnych (art. 1 ust. 1). Związki zawodowe reprezentują pracowników i innych członków, a także bronią ich godności, praw oraz interesów materialnych oraz moralnych, zarówno zbiorowych, jak i indywidualnych (art. 4). W tym kontekście przez związek zawodowy w znaczeniu konstytucyjnym należy rozumieć zrzeszenie utworzone przez osoby pracujące zarobkowo w celu ochrony swoich interesów związanych z pracą w relacjach z pracodawcami oraz organami władzy publicznej.

Wolność zrzeszania się w związkach zawodowych i inne wolności związkowe nie spełniałyby swojego przeznaczenia, gdyby nie towarzyszyła im swoboda działalności – zewnątrz (samodzielność) i wewnątrz (samorządność) – już utworzonego związku. Z wolności tych wypływają bezpośrednio prawnie chronione zasady niezależności i samorządności związków zawodowych. Samodzielność oznacza uniezależnienie związku zawodowego od pracodawców. Tym samym wszelkiego rodzaju ograniczenia działalności związkowej, które nie mają źródła ustawowego, naruszają prawo.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, obowiązek złożenia oświadczenia o bezstronności przez kandydata na Rzecznika do spraw Etyki stanowi wystarczające zabezpieczenie przed ewentualnymi wpływami związkowymi na działania podejmowane przez niego już jako Rzecznika.

Okazuje się zatem, że brakuje mechanizmów kontrolnych i nadzorczych, umożliwiających skuteczną eliminację zapisów pozostających w sprzeczności z Konstytucją już na etapie wprowadzania programów i kodeksów etycznych w podmiotach gospodarczych.

Jest przy tym wątpliwe, czy ofiary tych dyskryminujących zapisów znajdą skuteczną ochronę w szczególności na podstawie art. 3 ust. 1 i art. 35 ust. 1 pkt 3 ustawy o związkach zawodowych.

Pierwszy z powołanych przepisów zakazuje nierównego traktowania w zatrudnieniu osób, o których mowa w art. 2 ust. 1 i 3-6, z powodu przynależności do związku zawodowego lub pozostawania poza nim albo wykonywania funkcji związkowej, którego skutkiem jest w szczególności: 1) odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku prawnego, 2) niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę zarobkową lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą zarobkową, 3) pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe - chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami.

Art. 35 ust. 1 pkt 3 przewiduje natomiast odpowiedzialność za naruszenie wolności związkowej stanowiąc, że kto w związku z zajmowanym stanowiskiem lub pełnioną funkcją dyskryminuje, wbrew zakazowi, o którym mowa w art. 3 ust. 1, z powodu przynależności do związku zawodowego, pozostawania poza związkiem zawodowym lub wykonywania funkcji związkowej podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

W związku z powyższym, stosownie do art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t. j. Dz. U. z 2020 r., poz. 627 ze zm.), zwracam się do Pani Minister z prośbą o zajęcie stanowiska w przedmiotowej sprawie.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/